

GAJDOŠSKÁ HUDBA NA SLOVÁCKU

Jiří Pajer, Strážnice

Gajdošská muzika představovala starší vývojový stupeň lidové hudby na Slovácku. V tomto příspěvku se podařilo doložit údaje o působení slováckých gajdošů a k většině z nich přiřadit i základní životopisné údaje. Celkem byly soustředěny informace o působení čtyřiceti tradičních interpretů a v přímé návaznosti jejich mladších pokračovatelů.

Úvod

V dějinách lidové hudební kultury na Slovácku zaujímali významné místo gajdoši a gajdošská muzika. Můžeme říci, že představovala obecný vývojový stupeň, rozšířený už od středověku nejen na teritoriu střední Evropy, ale i v širších geografických souvislostech. Tento fenomén je důkladněji doložen až v jeho poslední fázi, tedy v druhé polovině 19. století, kdy docházelo k zanikání gajdošských muzik.

Historické zprávy o působení gajdošů na Slovácku sahají až do první poloviny 17. století. Krevní kniha městečka Bojkovic uvádí nejstarší údaje o používání gajd a gajdoších. Roku 1630 se před právem projednával případ, kdy ovčák Tomáš z Luhačovic se svým pomocníkem Janem a výrostkem Mackem zabili ovci z panského stáda a z její kůže si udělali „gejdy“. Jiná kauza vznikla roku 1636, kdy krhovští mládenci zabili gajdoše Jiříka Mrázka z Pitína, „*když opilý slovenským páleným byl, času nočního nad humny bojkovskými*“.¹

Další ojedinělé údaje pocházejí z 18. století. Z období let 1760–1780 se dochoval popis zvyků a způsobu odívání v Bojkovicích, v němž je obsažena také zmínka o pozoruhodném hodovém obyčeji „chytání kuruců“, který připomínal jízdu králů.² Na druhý den byla pro poddané uspořádána taneční zábava v panské hospodě za doprovodu gajdošské muziky z Komně. Tančilo se až do rána a v tanci se pokračovalo i na druhý hodový den. Z ikonografických dokladů je významná svatební láhev s vročením 1708, která dokládá používání gajd s dmychákem už v tomto období.³

Z navazujícího období 19. století jsou k dispozici početnější archivní zprávy a terénní zjištění o působení gajdošů v jednotlivých subregionech Slovácka, zaznamenaných starší generací národopisců a vlastivědných pracovníků. Jsou známa rovněž jména gajdošů a místa jejich působení. V této poslední fázi jsou zachyceny výhradně gajdy nadýmané dmychákem, podle velikosti huku rozlišované na „malé“ a „hrubé“ gajdy. Starší vývojovou fází tvořily malé gajdy nadýmané ústy, všeobecně nazývané „šutky“. Ojedinělé zmínky o jejich výskytu nacházíme v archivních pramenech, povědomí o jejich používání je obsaženo také ve vzpomínkách soudobých pamětníků. Tyto tzv. šutky jsou doloženy na Slovácku z oblasti moravských Kopaníc, dále z Březové, Strážnice a Kostic.

Luhačovické Zálesí

Antonín Václavík uvádí ve své monografii *Luhačovské Zálesí* příjmení a místa působení dvou gajdošů,⁴ podle identifikace v matrikách se podařilo odkrýt bližší souvislosti. Prvním z gajdošů byl Jiří Krajča (1798–1869), domkař z Polichna. Druhým byl Jiří Badura (1758–1830), tkadlec z Vrbětíc, který se přiženil do Slopného. Příjmení třetího gajdoše uvádí Josef Klvaňa. Byl jím jistý Lukšík od Velkého Ořechova, který působil ještě ke konci 19. století. V oblasti luhačovického Zálesí nacházel mnohem větší uplatnění malý přenosný cimbál.⁵

Moravské Kopanice

Působení gajdoše ve Starém Hrozenkově dokládá František Bartoš ve své pozůstalosti, jeho jméno však neuvádí.⁶ Jiné hráče na tento nástroj se ve starších pramenech nepodařilo prozatím dohledat. Z informací získaných L. Ruttem a J. Černíkem víme, že jedním z posledních gajdošů byl Jan Holásek (1823–1903) z Vyškovce, jeho „hrubé“ gajdy jsou uloženy v muzeu v Uherském Brodě. Hrál v doprovodu svých synů, muzice se říkalo „Mináříci“.⁷ Nejstarší syn Jan (1856–?) zastával funkci primáše, prostřední Jiří (1869–?) kontroval a nejmladší Josef (1872–?) nahradil otce po jeho smrti na basu. Holáskova muzika působila po celých Kopanicích, nejčastěji hrávala ve Vyškovci, Vápenicích, v Žítkové a ve Starém Hrozenkově, chodívali i na Slovensko do Horní Súče. Zvláště oblíbený byl gajdošský doprovod při tanci „hrozenská“, tanečníci při něm házeli peníze do předního huku. Gajdoš Holásek si sám vyráběl „pízgory“ (strojky) z bezového dřeva, sám si je také ladil. Ve stáří, kdy už nemohl chodit s muzikou, hrával alespoň doma sám pro sebe.⁸

Gajdoš Jan Holásek z Vyškovce se svými syny, 1895. Podle: *Moravské Slovensko* 2, s. 639.

Uherskohradištsko

V zápiscích z pozůstalosti Františka Bartoše se uvádí složení muziky z Kunovic, která hrávala v sestavě gajdy a dvoje housle.⁹ Jiné zprávy o působení gajdošů v této oblasti se prozatím nepodařilo doložit.

Uherskobrodsko

Nejstarší zpráva o působení gajdošů na Uherskobrodsku pochází z Vlčnova. Dne 1. září 1811 zajali vlčnovští obyvatelé panské ovce, pasoucí se na obecních pastvinách, a zahnali je do dvora obecní hospody, v níž právě hrál gajdoš zvaný „starý Moštěk“ s doprovodem dvou houslistů.¹⁰ Pátráním v matrikách se podařilo určit jméno gajdoše, jímž byl domkař Václav Moštěk (1748–1824).¹¹ Zpráva o gajdoších, tentokrát z obce Březové z roku 1819, hovoří o souběžném používání malých „šutek“ a velkých gajd, gajdoš hrával společně s dvěma houslisty.¹² Jedním z mála doložených gajdošů navazující generace, působících v této oblasti, byl Pavel Juřena (1801–1849) z Korytné.¹³

Ve Strání se doprovod gajdošské hudby uplatňoval ponejvíce při fašankových občůvkách, ale i při jiných příležitostech, jako byly svatby, hody, přástky nebo kácení májů. Rutteho nejstarší pamětníci vzpomínali na gajdoše Malocha, údajně straňanského rodáka, který se přiznal na přilehlé slovenské Kopanice. Do Strání chodil pravidelně hrát až do roku 1855, kdy ho postihlo neštěstí v rodině, pak už jen příležitostně. Příkladná byla jeho vytrvalost a neúnavnost: na svatbách prý hrával po celý týden a spával jen chvílemi mezi hrou. Na moravskou stranu chodívali podle informací shromážděných L. Ruttem hrát i jiní slovenští gajdoši, nejproslulejší byl Filúz z Lubinských kopanic, dále Hložka, Dědík, Malochův vyučevac Oprchal z Lieskovských kopanic a Martin Mazák řečený „Šošker“ z Bzinských kopanic.¹⁴

Ke konci Malochova působení začal hrát ve Strání nádeník Martin Janošík (1839–1897), zvaný „Strechýr“, který byl pak jediným gajdošem v obci. Souběžně s ním působila

Gajdoš Jan Hrbáč st. z Velké nad Veličkou, kolem 1915. Podle: *Moravské Slovensko* 2, s. 636.

se naučil gajdy sám vyrábět a pak používal tradiční gajdy s malým hukem, které se nadýmaly měchem v podpaždí.¹⁵

Hornácko

Hornácko patří k oblastem, odkud se dochovalo množství zpráv o působení gajdošů. Vlivem geografické a kulturní odlehlosti se gajdošský projev udržel až do začátku 20. století a v autentické návaznosti – už jako reziduum – pokračoval i v dalším období. Odsud jsou jako z jediného slováckého subregionu doloženy rovněž rodinné tradice v provozování gajdošské hudby.¹⁶

Mezi hornácké interprety a současně i výrobce gajd patřil jistý Šulák z Kuželova. Jedná se však zřejmě o přezdívkou, protože toto příjmení není doloženo v matrikových zápisech. S jeho působením spojuje František Bartoš řadu zajímavých detailů, spojených především s výrobou gajd. Druhým kuželovským gajdošem byl podsedník Josef Novorka (1823–?). Ústní tradice hovoří také o gajdoši Kuňákovi ze Suchova.

Z Velké nad Veličkou L. Rutte uvádí domkaře a gajdoše Jana Malečika (1801–1865), řečeného „Mezar“, který chodil hrát i do Louky a Blatničky, kde prý tehdy nebývaly samostatné muzikantské sestavy. Podle Rutteho zde působil také jistý Adam, činný patrně v letech 1840–1860. Odsud jsou doloženi i houslisté, kteří nepochybně hrávali také s gajdoši. Mezi nimi vynikal

ve Strání hudecká muzika, kterou primoval Martin Zetka (1824–1887). Říkalo se jí „Dudanáři“ a občas s ní hrával i gajdoš Janošik na basu. Když se pak spolu nepohodli, poštváli hudci na něho výrostky, kteří mu rozbili gajdy. O druhý nástroj přišel při požáru a od té doby pak už nehrával. Na jeho působení navazovala další generace hudeců s primášem Antonínem Neškerou (1854–1927).

Tradice gajdošské muziky ve Strání, zvláště potřeba nezbytného doprovodu při fašankové obchůzce, našla pokračovatele, jímž byl domkař Jan Zámečník (1891–1969), zvaný „Murtiška“. Ten chodíval jako zemědělský sezónní pracovník za prací na uherskou stranu a roku 1917 si přinesl z Ipoľských Šiahů gajdy nadýmané ústy, stejného typu jako byly slovácké „šutky“. Časem

Gajdošská muzika s Janem Hrbáčem ml. z Velké nad Veličkou, 1958. Podle: *Čtení o Hornácku*, s. 149.

hudecký rod Kornútů, kteří měli na vratech rodové usedlosti vyřezané housle s letopočtem 1797 a jméno Jan Kornút.¹⁷ Podle matrik se podařilo identifikovat jména příslušníků rodu, v němž se muzikantství udržovalo po čtyři generace. Zakladatelem tradice byl zmíněný Jan Kornút (1764–1831), který bydlel v č. 173 a později se přestěhoval do č. 203 na Závodí. Jeho pokračovateli byli František Kornút I (1788–1834), povoláním krejčí, a jeho syn František Kornút II (1817–1879). Posledním známým hudebníkem rodu byl František Kornút III (1847–1895), který působil jako kontráš v hudecké muzice proslulého Pavla Trna. Rod Kornútů patřil k méně majetným domkařským vrstvám. Také další veličtí muzikanti, které připomíná tradice, pocházeli ze stejného prostředí. Byl to domkař Pavel Štefánek (1810–1880) a jeho syn, tkadlec Josef Štefánek (1835–1889).

Dalším přesně doloženým gajdošem je Jan Zelenák (1804–1866), rodák z Hrubé Vrbky, který se přiznal do Malé Vrbky. V tamní úmrtní matrice je uveden mezi mnoha obyvateli, kteří zemřeli roku 1866 na cholera, přinesenou pruskými vojáky. S ním prý hrával hrubovrbecký hudec Josef Švrček (1821–1880) a v závěru jeho působení i Jan Ňorek (1847–1894), pozdější primáš hudecké muziky. Od Zelenáka koupil gajdy Jan Hrbáč (1840–1918), také rodák z Hrubé Vrbky, který se přiznal do Kohútovy rodiny ve Velké nad Veličkou.¹⁸ Hrával hlavně na svatbách, ve fašanky a při různých rodinných příležitostech v obci i v okolí. Spolu s ním chodíval Jožka Kubík I (1823–1878), zvaný „Cigán“, který hrál první housle, kontry obstarával Martin Miškeřík st. (1842–1919). Hrbáč byl samoukem a dovedl gajdy opravovat i ladit včelím voskem. Na gajdy uměl hrát také jeho mladší bratr Pavel Hrbáč (1844–1924), který se hře věnoval jenom v mládí.

Pokračovatelem rodové gajdošské tradice byl vnuk Jan Hrbáč (1902–1987), ovšem už v období, kdy gajdošská muzika neměla žádné praktické uplatnění. Hrával buď samostatně, nebo v doprovodu prvního hudece a kontráše. Jeho hra nacházela odezvu až za první republiky, v období vzrůstajícího zájmu o lidové tradice, ale hlavně při pořádání prvních ročníků Hornáckých slavností. Od něho se naučil hrát jeho vnuk Pavel Hrbáč (nar. 1953), v jehož rodině se nacházejí původní „hrubé“ gajdy, částečně upravené pro praktickou hru.

V Javorníku se podle písemné zprávy uvádí Jiří Saděný (1733–1789), přezdívaný „Gajdoš“.¹⁹ Také v Louce je ze závěru působení tohoto druhu muziky doložen gajdoš, jímž byl Martin Škopík (1848–1933), zvaný „Škopíček“. Hrával prý většinou sám, ale z jeho generace jsou známi dva loučtí muzikanti, kteří se k němu přidružovali. Prim hrával František Pindora (1848–1909) a jeho bratr Martin Pindora (1850–?) kontroval. V Nové Lhotě působil gajdoš Martin Sobek (1843–1913), zvaný podle svého často používaného rčení „Tryndryndy svatá rodynka“. Na olejomalbě Joži Uprky je zachycen v roku 1908 při hře na malé gajdy, které měly kratší huk.²⁰

Staří pamětníci podávali svědectví nejen o působení hornáckých gajdošů při tanečních zábavách a jiných příležitostech, ale i o zvyklostech při robotních povinnostech pro vrchnost. V rodinné tradici byla uchovávána vzpomínka Evy Miškeříkové (1818–1883), matky kontráše Martina Miškeříka st. Podle ní při robotních žních čekala na konci panského lánu gajdošská muzika, která začala hrát ve chvíli, kdy se k ní dožal nejrychlejší žnec. Hrála tak dlouho, dokud k ní nedošli i ostatní dělníci. Pak muzika přešla na druhý konec pole a totéž se opakovalo až do sklizení celého lánu.²¹

Veselsko

Z Moravského Písku je znám jeden z nejstarších slováckých gajdošů, a to Kašpar Andrýsek (1781–1831), domkař z „vrchních baráků“ č. 108, který hrával hlavně na svatbách a zemřel při cholerové epidemii. Měl přezdívkou „Gajdoš“, kterou zdědili i příslušníci dalších

Gajdoš Martin Sobek z Nové Lhoty, olejomalba J. Uprky z roku 1908. Podle: *Čtení o Horňácku*, s. 146.

Gajdoš Martin Babulík ze Vnorov, olejomalba Karla Žádníka z roku 1889. Podle: *Moravské Slovensko* 2, tab. LVIII.

generací jeho rodu. Gajdy po něm pak uchovával Kašpar Rudecký (1823–1900), švec a houslista, zvaný „Rudák“.²²

Ve Vnorovech byl posledním tradičním gajdošem Martin Babulík (1847–1914), zvaný „Kuryvial“. Byl domkařem a hrával nejčastěji v obci, ale občas zašel i do okolí. Při zápisu úmrtí v matrice má poznámku „almužník“ – žebrák. Při hře se nejčastěji sdružoval s houslistou Antonínem Skalkou (1857–1942) ze Vnorov. Gajdoš Babulík je znám z vyobrazení Karla Žádníka z roku 1889, písně u něho zapisoval Hynek Bím, učitel měšťanské školy ve Strážnici. Jeho gajdy jsou dochovány v Městském muzeu ve Veselí nad Moravou.²³ Gajdošskou tradici prodloužil vnorovský pastýř Jan Všetula (1900–1962), který si podle Skalkova popisu zhotovil gajdy a předváděl ukázky hry, např. pro školní děti. Podle Rutteho působil také asi sedm let ve světě. Vyráběl gajdy i pro různé muzejní a veřejné instituce.²⁴ Vnorovskou gajdošskou tradici vystřídal poměrně brzy dechová hudba.

V Hroznové Lhotě působil rolník a poslední gajdoš Martin Zubatý (1846–1911), kterého známe z obrazu Joži Uprky z roku 1903.²⁵ Součástky jeho gajd jsou uloženy ve sbírkách Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici. Pozoruhodným rysem místní hudební tradice je skutečnost, že už v závěru působení gajdošů vznikaly – podobně jako na Horňácku – hudecké muziky: nejprve starší muzika zvaná „Nekardé“, kterou známe z olejomalby Joži Uprky z roku 1903,²⁶ po nich mladší generace s primášem Janem Strachotou (1884–1961). Teprve

od začátku 20. století se zde začala utvářet dechová hudba, tento vývoj je obdobný se situací na Hornácku.

Gajdošská muzika je doložena ještě z dalších obcí regionu. Z národopisných poznámek v pozůstalosti Františka Bartoše se dovídáme o existenci gajdošské muziky v Blatnici, která se skládala z gajdoše a dvou hudců, jejich jména nejsou známa. Je zde zmíněna rovněž gajdošská muzika ze Žeravin, sestávající z gajdoše a houslisty.²⁷ O posledním gajdošovi ze Žeravin píše i V. Úlehla,²⁸ ale jeho jméno se také nedochovalo.

Strážnicko

Nejstarší archivní zpráva ze Strážnice dokládá k roku 1833 gajdoše (jméno neuvedeno) a houslistu Tománka, kteří hrávali u šenkýře Hrachovského ve Staroměstské ulici.²⁹ Také z většiny venkovských obcí regionu je doloženo působení gajdošů. O petrovském gajdoši bychom nevěděli, nebýt náhodného nálezu pamětní listiny z roku 1849, uložené v hrnku s pokličkou, který byl zazděn do nabíjené zdi domu č. 51 v někdejší části Rybáře.³⁰ Listina uvádí, že dům byl vystaven nákladem Jiřího Kroutila, „dobrého gajdoše a poctivého a věrného muže“. Domkař Jiří Kroutil (1805–1850) si však nového příbytku neužil a zemřel hned v následujícím roku na „zápal žaludku“. Po jeho smrti údajně působil v Petrově ještě další gajdoš, o němž se zmiňuje V. Úlehla, jeho jméno však není známo.³¹

V Sudoměřicích působil gajdoš Cyril Konečný (1817–1890), domkař, který hrával hlavně ve své rodné obci. Z Rohatce známe gajdoše Petra Antoše (1826–1890), který se nejčastěji přidružoval ke skupině muzikantů Antošů, jimž se říkalo „Píštěláci“.³² V obou uvedených obcích navazovaly na působení gajdošů hned dechové hudby.

Také ze severního Strážnicka, kde se nosil veselský typ kroje, jsou známy zprávy o gajdoších. Z Tvarožné Lhoty je doloženo působení gajdoše Martina Húdka (1791– asi 1870). František Bartoš o něm píše: „Na obžínky robotní vysílala každá poddaná dědina své nejlepší hudce, zpěváky, tanečníky, skakouny a zápasníky na strážnický zámek, kdež před panstvem závodili. Vítězům dostávalo se odměny. Tak Húdek z Tvarožné Lhoty, znamenitý gajdoš, byl jakožto vítěz na zápasech obžínkových osvobozen roboty a dostával do smrti pensi od panství strážnického.“³³ O jeho působení nemáme bližší zprávy, snad se při hře sdružoval se svým vrstevníkem Jiřím Cívkou (1789–1865) z Kněždubu, jehož Bartoš označuje za „znamenitého hudce“. Také v těchto dvou obcích vznikala už koncem 19. století dechová hudba.³⁴

Podluží

Z nejjihnějšího slováckého subregionu se dochovalo množství zpráv, které dokládají, že na Podluží byla gajdošská muzika oblíbená a její působení přetrvávalo déle než v některých jiných oblastech. V obecném vývoji navazovaly na činnost gajdošů přímo dechové hudby. K zakládání cimbálových muzik docházelo až v mladším období, stejně jako jinde na Slovácku.

Gajdoš Jan Všetula ze Vnorov, 1955. Soukromý archiv.

Zmínky o gajdošské muzice navazují na starší zprávy. Z údajů J. A. Zemana, lednického rodáka, který v letech 1808 a 1811 popsal svatební zvyky na Podluží, známe složení gajdošské muziky, sestávající z gajda a dvou houslí.³⁵ Stejně složení měla gajdošská muzika v přílehlých dolnorakouských osadách, které tehdy ještě teritoriálně i kulturně přináležely k Podluží, jak dosvědčují zápisy z Raňšpurku z tzv. Guberniální sbírky z roku 1819.³⁶ Další archivní materiál, týkající se korunovačních slavností v roce 1836, hovoří o stejném nástrojovém obsazení gajdošské muziky také v chorvatských osadách na drnholeckém panství.³⁷ Totéž dokládá rovněž popis slavnosti při otvírání železnice v Olomouci roku 1845, na níž mimo jiné účinkovala i gajdošská muzika z Drnholce a druhá z břevclavského panství od Moravské Nové Vsi, obě sestávající z gajdoše a dvou houslistů.³⁸

V národopisných zápiscích z pozůstalosti Františka Bartoše najdeme údaj o složení gajdošské hudby ve Tvrdonicích, která se skládala z gajdoše a dvou houslistů.³⁹ Nejstarším zjištěným tvrdonickým gajdošem je Fabián Straka (1787–1839), jehož přezdívka „Dudach“ přešla i do dalších generací rodu.⁴⁰ Jeho pokračovatelem byl Josef Šilhan (1832–1908), přezdívaný „Kalina“, povoláním bednář, který načas působil i v Týnci.⁴¹ Hrával při muzikách, na menších svatbách po okolí a při cestách, když roznášel své výrobky po vesnicích. Ze vzpomínek pamětníků jsou známy některé historky z jeho činnosti. Byl prý menší a slabší postavy, proto ho při fašanku nosili obchůzkáři v putně na zádech, odkud jim vyhrával, „enom huk mu trčal důle z putny“. Na jedné svatbě v Hruškách se vytratil a všichni ho hledali, až ho zaslechli, jak sedí na střeše za komínem a vyhrává svatebčanům. Jindy prý hrál před hospodou a přihlížející výrostky vystrašil tím, když mezi ně hodil své gajdy, které nepříjemně „zabékaly“.⁴²

Gajdoš Josef Šilhan z Týnce, 1895. Podle: *Moravské Slovensko* 2, s. 635.

Jména gajdošů známe i z dalších podlužáckých obcí. Tak ve Staré Břeclavi působil gajdoš František Černý (1819–1899), který byl rolníkem, z Hlohovce se uvádí domkař a gajdoš Matěj Gajda (1805–?). V Kosticích bydlel poslední gajdoš Jan Nešpor (1867–1918), řečený „Kozel“, o němž píše Josef Černík.⁴³ Chodil prý hrávat i po slováckých městech, ke konci života však strádal v chudobě.

Jedním z posledních tradičních gajdošů byl i Cyril Mazur (1867–?), obecní pastýř z Lužic u Hodonína. Hrával prý nejčastěji sám, ale i ve sdružení se staršími místními houslisty Josefem Novákem (1852–?) a Vavřincem Kremlem (1847–?). Podle pamětníků působil ještě koncem 19. století. Byl prý málomluvný, proto s ním na taneční zábavy často chodila jeho manželka, která oznamovala, co se bude tančit. V posledním období obstarával hudební doprovod na malých svatbách nebo při „školáckých“ muzikách, které se pro děti konávaly při fašanku, hodech a na svátek sv. Blažeje, patrona školáků. Tyto zábavy měly průběh jako u dospělých: zvolení chlapci stárkovali, mládež tančila hošiye, verbuňk a vrtěnou. Před začátkem hošijí se vyhlásilo: „Pozor, včil zahraje kozének!“ Mládež pila obarvenou vodu, zato dohlízející dospělí si zavdávali vínem z vybraného vstupného.⁴⁴

Z Podluží známe pokračovatele i v pozdějším období, kdy se gajdošská muzika v terénu už nepoužívala a představovala uměle udržovaný relikt. Nejznámějším pokračovatelem tradice byl Štěpán Příkazský (1902–1993) z Lužic, zvaný „Štefin“, výborný tanečník a zpěvák s vysokým tenorem. Kolem roku 1925 se na pouti v Šaštíně seznámil se záhoráckým gajdošem Janem Brídou ze Gbel, který mu poskytl některé součástky ke gajdám. Podle jeho návodu si pak sestavil nástroj a hrával buď sám, nebo v doprovodu otce a syna Josefa a Jana Holečkových, hrávali s ním i jiní lužičtí muzikanti jako například Jan Vala a František Dvořák. Po zklamání z nešťastné lásky odjel roku 1929 do Argentiny.⁴⁵

Z dalších podlužáckých pokračovatelů je znám Josef Novosák (1886–1958) z Lanžhota, který si gajdy sám zhotovil.⁴⁶ Nejmladším interpretem, už v období „druhé existence“ folkloru, byl Ladislav Hřebačka (1926–1992) z Poštorné, který působil jako gajdoš Státního souboru písní a tanců v Praze.

1. U Prešpurka pekná roveň,
/: kopala tam Katerina sladký koreň. :/

2. Nakopala, navázala
/: zeleného rozmarýnu pro šandára. :/

3. Prišiel pro ňu otec, maci,
/: pod ty, naša Katerinko, domu spaci. :/

4. Já nepojdem, běžte sami
/: a já budu tancovací se šandáry. :/

5. Tancovala až do rána,
/: donesla si pacholátko od šandára. :/

6. Šandáříček, podvodníček,
/: položil si Katerinku na trávníček. :/

7. Nepoložil, není pravda,
/: napila sa goralenky od šandára. :/

*Hrál a zpíval gajdoš Jan Nešpor z Kostic. Zapsal
Josef Černík v roce 1916.*

Kyjovsko

V tomto regionu zanikala gajdošská hudba poměrně dříve než v ostatních oblastech. Více používaným tradičním hudebním nástrojem zde byl malý přenosný cimbál, jehož rozšíření je zaznamenáno ve většině obcí regionu. O gajdošské muzice ze Šardic, složené z gajdoše a dvou houslí, se zmiňuje zpráva o přípravách na korunovační slavnosti v Brně roku 1836.⁴⁷

Z posledního období jsou doložena pouze jména gajdošů ze dvou obcí. Z Ratíškovice je znám gajdoš Jan Koplík (1817–1895), který prý gajdy také sám vyráběl. Ve Svatobořicích působil gajdoš Jiří Kosík (1816–1869), který patřil k domkařské vrstvě. Podle starších pamětníků hrával ještě robotníkům při práci na panských polích, hlavně při žních nebo při okopávání a sklizni řepy.⁴⁸

Hanácké Slovácko

Podobně jako v sousední oblasti Kyjovska se rovněž zde uplatňoval více malý přenosný cimbál jako sólový nástroj. Z celého regionu je doložena pouze zpráva ze Želetic, kde působil gajdoš Havel Hradečný (1837–1910), který hrál také na varhany v místním kostele. Hrával při muzikách a různých rodinných příležitostech v obci, ale chodil i na svatby do Strážovic.

Ve svém repertoáru měl staré lidové písně regionu, k tanci používal už i novější polky a valčíčky.⁴⁹

Závěr

Nejstarší zprávy dokládají působení gajdošů na Slovácku v období, kdy tento projev představoval ještě převažující druh hudby v lidovém prostředí, doprovázející vokální i taneční projev. K nejstarším zjištěným gajdošům patřili Jiří Saděný (1733–1789) z Javorníka a Václav Moštěk (1748–1824) z Vlčnova, dále Jiří Baďura (1758–1830) ze Slopného, Kašpar Andryšek (1781–1831) z Moravského Písku a Fabián Straka (1787–1839) z Tvrdonic. Trvání tohoto období můžeme zhruba datovat do poloviny 19. století. Zároveň lze sledovat odlišnosti v geografickém rozšíření gajdošské muziky, kdy v okrajových oblastech Slovácka bylo používání gajd oslabeno a setkávalo se s jiným tradičním sólovým nástrojem – malým přenosným cimbálem. Tuto situaci nacházíme na luhačovickém Zálesí, kam přesahoval cimbál z Valašska, stejně jako na Kyjovsku a hanáckém Slovácku, které měly v používání malého cimbálu návaznost na přilehlé Brněnsko.

Většina dochovaných zpráv se týká závěrečné fáze výskytu gajdošské muziky, která dožívala během druhé poloviny 19. století. V tomto období se také vyčleňovaly obce s přetrvávajícími gajdošskými tradicemi, kde živá tradice této hudby pokračovala. Jako příklady můžeme jmenovat Strání, Velkou nad Veličkou, Novou Lhotu, Vnorovy, na Podluží Lužice, Tvrdonice a Kostice. Výjimečné postavení zaujímá Hornácko, kde načas vedle sebe žily tři vývojové stupně lidového hudebního projevu: dozrívající působení gajdošů – hudecká muzika – začínající dechová hudba. Podobná situace se vytvořila také v Hroznové Lhotě. V dalším vývoji ve většině slováckých obcí překryla gajdošskou tradici masově pronikající dechová hudba.

Důležitým poznatkem je i skutečnost, že gajdošský projev nebyl určen pouze pro sváteční příležitosti, ale uplatňoval se také v pracovním prostředí. V dobách roboty vyhrávali gajdoši – někdy i s dalšími doprovodnými hudci – při práci robotníkům, tento zvyk je doložen z více slováckých obcí. Na Hornácku hrála gajdošská muzika na okraji panského lánu a pobízela pracovníky k rychlejšímu výkonu, po dokončení určeného úseku následoval krátký tanec.

K významným zjištěním patří identifikace sociálního prostředí gajdošů, které vyvstává z matrikových zápisů. Převážná většina gajdošů náležela k chudobnějším vrstvám, u nichž nejčastěji převládali domkaři, stejně jako i u ostatních muzikantů. Byli to například Martin Babulík ze Vnorov, Cyril Konečný ze Sodoměřic, Jan Koplík z Ratíškovic a mnozí další. Z pastýřského prostředí pocházeli gajdoši Martin Húdek z Tvarožné Lhoty, Cyril Mazur z Lužic nebo Jan Všetula ze Vnorov. K majetnějším rolnickým vrstvám, jako byli půlčtvrtníci a podsedníci, patřili jen málokterí gajdoši, například František Černý ze Staré Břeclavi, Martin Zubatý z Hroznové Lhoty nebo Jan Hrbáč st. z Velké nad Veličkou.

Většina gajdošů hrávala až do svého stáří. Z obecně populačního hlediska u nich nenacházíme žádné zvláštní výjimky. Dožívali se běžného věku, jaký byl zastoupen i u ostatního

Gajdoš Štěpán Příkazský z Lužic (vlevo) spolu s Janem Brídou ze Gbel (uprostřed) a Ladislavem Ruttem (vpravo), 1926. Soukromý archiv.

soudobého obyvatelstva, tedy přibližně v rozmezí 70–75 let, vyšší věk byl spíše výjimečný. A rovněž gajdoši umírali v mladším věku nebo na zhoubné epidemie jako všichni ostatní obyvatelé.

Lze očekávat, že předložený souhrn poznatků o gajdoších působících na Slovácku může být v budoucnosti rozšířen o další zprávy, které mohou obsahovat archivní prameny, ale snad i zápisy ve vlastivědných lokálních a regionálních materiálech nebo v obecních kronikách.

Soupis gajdošů⁵⁰

ADAM (křestní jméno), Velká nad Veličkou – hrával v letech 1840–1860, bližší údaje nezjištěny.

ANDRÝSEK Kašpar (asi 1781 Moravský Písek – 19. 11. 1831 tamtéž), zvaný „Gajdoš“, Moravský Písek.

ANTOŠ Petr (27. 8. 1826 Rohatec – 13. 9. 1890 tamtéž), Rohatec.

BABULÍK Martin (19. 8. 1847 Liděřovice – 18. 12. 1914 Vnorovy), zvaný „Kuryvial“, Liděřovice (dnes Vnorovy).

BAĎURA Jiří (11. 4. 1758 Vrbětice – 15. 8. 1830 Slopné), Slopné.

ČERNÝ František (2. 11. 1819 Stará Břeclav – 8. 9. 1899 tamtéž), Stará Břeclav.

GAJDA Matěj (13. 1. 1805 Hlohovec – nezjištěno), Hlohovec.

HOLÁSEK Jan (15. 6. 1823 Vyškovec – asi 1903), Vyškovec.

HRADEČNÝ Havel (8. 10. 1837 Želetice – 20. 1. 1910 tamtéž), Želetice.

HRBÁČ Jan st. (17. 1. 1840 Hrubá Vrbka – 23. 1. 1918 Velká nad Veličkou), Hrubá Vrbka, Velká nad Veličkou.

HRBÁČ Jan ml. (29. 3. 1903 Velká nad Veličkou – 24. 6. 1987 tamtéž), Velká nad Veličkou.

HRBÁČ Pavel (5. 11. 1844 Hrubá Vrbka – 6. 3. 1924 tamtéž), Hrubá Vrbka.

HŘEBAČKA Ladislav (30. 10. 1926 Poštorná – 2. 1. 1992 Praha), Podluží, Praha.

HÚDEK Martin (25. 9. 1791 Tvarožná Lhota – asi 1870), Tvarožná Lhota, pravděpodobně i Kněždub.

JANOŠÍK Martin (16. 4. 1839 Strání – 21. 5. 1897 tamtéž), zvaný „Strechýr“, Strání.

JUŘENA Pavel (25. 6. 1801 Korytná – 6. 10. 1849 tamtéž), Korytná.

KONEČNÝ Cyril (24. 4. 1817 Sudoměřice – 12. 7. 1890 tamtéž), Sudoměřice.

KOPLÍK Jan (6. 5. 1817 Ratíškovice – 1. 4. 1895 tamtéž), Ratíškovice.

KOŠÍK Jiří (15. 5. 1816 Svatobořice – 9. 3. 1869 tamtéž), Svatobořice.

KRAJČA Jiří (12. 4. 1798 Polichno – 7. 3. 1869 tamtéž), Polichno.

KROUTIL (KRÚTIL) Jiří (19. 4. 1805 Petrov – 28. 5. 1850 tamtéž), Petrov.

KUNÁK (asi přezdívkou), Suchov – bližší údaje nezjištěny.

LUKŠÍK, okolí Velkého Orechova – bližší údaje nezjištěny.

MALEČÍK Jan, zvaný „Mezar“ (23. 8. 1801 Velká nad Veličkou – 27. 1. 1865 tamtéž), Velká nad Veličkou.

MALOCH, Strání – bližší údaje nezjištěny.

MAZUR Cyril (4. 7. 1867 Lužice – nezjištěno), Lužice.

MOŠTĚK Václav (18. 8. 1748 Vlčnov – 7. 8. 1824 tamtéž), Vlčnov.

NEŠPOR Jan (28. 2. 1867 Kostice – 21. 6. 1918 tamtéž), zvaný „Kozel“, Kostice.

NOVORKA Josef (6. 3. 1822 Kuželov – nezjištěno), Kuželov.

NOVOSÁK Josef (9. 2. 1886 Lanžhot – 8. 6. 1958 tamtéž), Lanžhot.

PŘÍKAZSKÝ Štěpán (24. 12. 1902 Lužice – 6. 10. 1993 v USA), Lužice.

SADĚNÝ Jiří (asi 1733 – 3. 1. 1789 Javorník), zvaný „Gajdoš“, Javorník.

SOBEK Martin (23. 5. 1843 Nová Lhota – 13. 8. 1913 tamtéž), zvaný podle svého užívaného úsloví „Tryndryndy svatá rodynka“, Nová Lhota.

STRAKA Fabián (15. 1. 1787 Týnec – 22. 11. 1839 Tvrdonice), zvaný „Dudach“, Týnec, Tvrdonice.

ŠILHAN Josef (23. 10. 1832 Tvrdonice – 21. 12. 1908 tamtéž), zvaný „Kalina“, Tvrdonice, Týnec.

ŠKOPÍK Martin (12. 1. 1848 Louka – 19. 10. 1933 tamtéž), zvaný „Škopíček“, Louka.

ŠULÁK (asi přezdívkou), Kuželov – bližší údaje nezjištěny.

VŠETULA Jan (23. 1. 1900 Vnorovy – 16. 8. 1962 Vápenné u Jeseníka), Vnorovy.

ZÁMEČNÍK Jan (2. 5. 1891 Strání – 8. 5. 1969 tamtéž), zvaný „Murtiška“, Strání.

ZELENÁK Jan (22. 1. 1804 Hrubá Vrbka – 2. 10. 1866 Malá Vrbka), Hrubá Vrbka, Malá Vrbka.
ZUBATÝ Martin (2. 8. 1846 Hroznová Lhota – 31. 1. 1911 tamtéž), Hroznová Lhota.

Ostatní muzikanti

- CÍVKA Jiří (16. 12. 1789 Kněždub – 17. 2. 1865 tamtéž), Kněždub (houslista, snad s gajdošem Martinem Húdkem z Tvarožné Lhoty).
- HOLÁSEK Jan ml. (14. 12. 1856 Vyškovec – nezjištěno), Vyškovec (první hudec v sestavě s otcem Janem Holáskem – „Mináříci“).
- HOLÁSEK Jiří (9. 6. 1869 Vyškovec – nezjištěno), Vyškovec (kontráš v sestavě s otcem Janem Holáskem – „Mináříci“).
- HOLÁSEK Josef (25. 9. 1872 Vyškovec – nezjištěno), Vyškovec (basista v hudecké muzice místo otce Jana Holáska – „Mináříci“).
- KORNŮT Jan (30. 1. 1764 Velká nad Veličkou – 19. 3. 1831 tamtéž), Velká nad Veličkou (hudec v období gajdošské muziky, zakladatel rodové hudební tradice).
- KORNŮT František I (24. 1. 1788 Velká nad Veličkou – 20. 11. 1834 tamtéž), Velká nad Veličkou (hudec v období gajdošské muziky).
- KORNŮT František II (28. 2. 1817 Velká nad Veličkou – 18. 3. 1879 tamtéž), Velká nad Veličkou (hudec v období gajdošské muziky).
- KORNŮT František III (24. 11. 1847 Velká nad Veličkou – 29. 5. 1895), Velká nad Veličkou (kontráš v období gajdošské muziky, později kontráš Trnovy muziky).
- KREML Vavřinec (10. 7. 1847 Lužice – nezjištěno), Lužice (houslista s gajdošem Cyrilem Mazurem).
- KUBÍK Josef (17. 3. 1825 Lipov – 29. 5. 1878 Velká nad Veličkou), zvaný „Cigán“, Velká nad Veličkou (prim a kontr s gajdošem Janem Hrbáčem st.).
- MIŠKEŘÍK Martin (13. 10. 1842 Velká nad Veličkou – 3. 3. 1919 tamtéž), Velká nad Veličkou (kontráš s gajdošem Janem Hrbáčem st., později kontráš Trnovy muziky).
- NOVÁK Josef (24. 8. 1852 Lužice – nezjištěno), Lužice (houslista s gajdošem Cyrilem Mazurem).
- NEŠKERA Antonín (24. 12. 1854 Strání – 2. 4. 1927 tamtéž), Strání (primáš vlastní kapely).
- ŇOREK Jan I (27. 3. 1847 Hrubá Vrbka – 26. 6. 1896 tamtéž), Hrubá Vrbka (houslista s gajdošem Janem Zelenákem, později primáš vlastní kapely).
- PINDORA František (26. 5. 1848 Louka – 15. 10. 1909 tamtéž), Louka (houslový prim s gajdošem Martinem Škopíkem).
- PINDORA Martin (28. 9. 1850 Louka – nezjištěno), Louka (houslový kontr s gajdošem Martinem Škopíkem).
- RUDECKÝ Kašpar (4. 1. 1824 Moravský Písek – 22. 1. 1900 tamtéž), zvaný „Rudák“ (houslista, uchoval gajdy po Kašparu Andryškově).
- SKALKA Antonín (11. 6. 1857 Vnorovy – 7. 7. 1942 tamtéž), Vnorovy (houslista s gajdošem Martinem Babulíkem).
- ŠTEFÁNEK Josef (25. 3. 1836 Velká nad Veličkou – 12. 6. 1889 tamtéž), Velká nad Veličkou (hudec v období gajdošské muziky).
- ŠTEFÁNEK Pavel (2. 2. 1810 Velká nad Veličkou – 11. 4. 1880 tamtéž), Velká nad Veličkou (hudec v období gajdošské muziky).
- ŠVRČEK Josef (1. 2. 1821 Hrubá Vrbka – 11. 11. 1880 tamtéž), Hrubá Vrbka (houslista s gajdošem Janem Zelenákem).
- ZETKA Martin (29. 8. 1824 Strání – 25. 2. 1887 tamtéž), Strání (primáš vlastní kapely, s ním hrával gajdoš Martin Janošík na basu).

Poznámky:

- 1 Srovnej VERBÍK, Antonín, ed. *Krevní kniha městečka Bojkovic*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1971, s. 33, 93–95.
- 2 JERÁBEK, Richard. Objížděkový obyčej „chytání Kuruců“ v Bojkovicích v 18. století. In: Jech, Jaromír a Skalníková, Olga, eds. *Lidová tradice: přátelé k 85. narozeninám akademika Jiřího Horáka*. Praha: Academia, 1971, s. 111–125.

- 3 Sklenice byla uložena původně ve sbírkách muzea v Uherském Brodě, dnes je nezvěstná. Vyobrazení viz RUTTE, Ladislav. *Gajdy a gajdošská tradice na Valašsku a Slovácku*. Strážnice: Krajské středisko lidového umění, 1964, s. 42.
- 4 VÁCLAVÍK, Antonín. *Luhačovské Zálesí: příspěvky k národopisné hranici Valašska, Slovenska a Hané*. Luhačovice: Musejní společnost, 1930, s. 488.
- 5 VÁCLAVÍK, Antonín. c. d., s. 489.
- 6 Srovnej JELÍNKOVÁ, Zdenka. Zprávy o lidovém tanci a hudbě na Moravě a ve Slezsku v Bartošově pozůstalosti. *Slovácko* 29, 1987, s. 95.
- 7 Fotografie muziky viz ČERNÍK, Josef. Umění hudební. In: Niederle, Lubor, ed. *Moravské Slovensko* 2. Praha: Nákladem Národopisného muzea Československého, 1922, s. 639, obr. 431. Vyobrazení Holáskových gajd: ČÍP, Pavel a KLAPKA, Rudolf F. *Dudy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: nástin historie, rozšíření, návod na výrobu a malá škola hry na tento tradiční nástroj*. Brno: Hudební nakladatelství Salve Regina, 2006, s. 52.
- 8 RUTTE, Ladislav. c. d., s. 28.
- 9 JELÍNKOVÁ, Zdenka. c. d., s. 95.
- 10 Srovnej PRAGER, Ferdinand. *Na panství knížat z Kounic: Kulturní historické obrázky*. Praha: Šolc a Šimáček, 1919, s. 178; historické souvislosti viz ZEMEK, Metoděj, ZŘÍDKAVESELÝ, František, KUKULKA, Josef a PAVELČÍK, Jan. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*. Brno: Blok, 1966, s. 92.
- 11 Identifikace působení gajdoše Václava Mošťka je dobrým příkladem, jak kusá historická zpráva může v součinnosti s matrikami vyústit až v přesnou identifikaci konkrétní osoby. Vlčnovské matriky ze sledovaného období dokládají existenci pouze jednoho jména s tímto příjmením, ostatní shodná příjmení pocházejí z jiných časových úseků. Proto mohl být Václav Moštěk (narozený 1748), v roce 1811 třiašedesátiletý, označen za „starého“.
- 12 VETTERL, Karel a HRBALOVÁ, eds. *Guberniální sbírka písní a instrumentální hudby z Moravy a Slezska z roku 1819*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1994, s. 433.
- 13 Srovnej TOMEK, Ferdinand, ed. *Slovenské písně z Uherskobrodská*. Olomouc 1927, s. 9; STIVAR, František. Z paměti dědáčka hudce. *Malovaný kraj* 7, 1971, č. 1, s. 18.
- 14 Srovnej RUTTE, Ladislav. c. d., s. 30. O působení gajdoše Filúze na Javořině se zmiňuje HOLUBY, Jozef Ludovit. Z mojih polstoročných botanických precházek. In: *Slovenská čítanka*. Praha: Moravsko-slezská beseda, 1910, s. 418–419.
- 15 Srov. RUTTE, Ladislav. Gajdy ve Strání pod Javorinou o masopustě. *Český lid* 27, 1927, s. 179–182.
- 16 Srovnej PAJER, Jiří. *Čtení o Hornácku*. Strážnice: Etnos, 2013, s. 147–149; zde jsou nově uvedeny nacionálie hornáckých interpretů, ověřené podle matrikových zápisů.
- 17 RUTTE, Ladislav. *Gajdy a gajdošská tradice na Valašsku a Slovácku*, s. 33. Srovnej PROCHÁZKOVÁ, Jarmila. *Janáčkovy záznamy hudebního a tanečního folkloru. I. Komentáře*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd ČR, 2006, s. 298–299.
- 18 Fotografie gajdoše z posledních let života viz ČERNÍK, Josef. c. d., s. 636, obr. 430.
- 19 Při sčítání lidu v roce 1771 bylo nařizováno uvádět pouze jedno stálé příjmení a do seznamů zaznamenávat také přezdívký. V soupisu obyvatel Javorníka se na č. 1 uvádí Jura Saděný s přezdívkou Gajdoš, který patřil do vrstvy domkařů (tzv. hostáci). Viz SKÁCEL, Jan. O historii obce. In: Beránková, Helena a Rychlík, Břetislav, eds. *Javorník 650*. Brno: Větrné mlýny, 2000, s. 29. Nacionálie byly zjištěny podle matrikových záznamů.
- 20 Vyobrazení viz PAJER, Jiří. c. d., s. 146.
- 21 Tato tradiční zvyklost je doložena i v písemných pramenech: v roce 1775 žádali poddaní z Javorníka o ulevění robotních povinností, protože část jejich polí byla zničena krupobitím a povodní. Naproti tomu se zavázali k plnění ostatních předepsaných odvodů a povinných dávek. Strážnický hrabě Magnis jim vyhověl a slíbil, že při žních na panských polích se jim dostane obvyklých bonusů – pití a tancování při gajdách. Viz SKÁCEL, Jan. c. d., s. 31.
- 22 Srovnej BIMKOVÁ, Milada. Gajdoši a harfeníci v 19. století na Hodonínsku. *Jižní Morava* 7, 1971, s. 210–211.
- 23 Olejomalbu Karla Žádníka viz *Moravské Slovensko* 2, barevná příl. Tab. LVIII. Vyobrazení Babulíkových gajd viz ČÍP, Pavel a KLAPKA, Rudolf F. c. d., s. 53.
- 24 RUTTE, Ladislav. *Gajdy a gajdošská tradice na Valašsku a Slovácku*, s. 35.

- 25 Vyobrazení v černobíle provedení viz tamtéž, s. 36.
- 26 Vyobrazení muziky viz PAJER, Jiří. *Joža Uprka: reprodukováné malířské dílo*. Strážnice: Etnos, 2010, obr. 97.
- 27 JELÍNKOVÁ, Zdenka. c. d., s. 95.
- 28 Srovnej ÚLEHLA, Vladimír. *Živá píseň*. Praha: Fr. Borový, 1949, s. 793.
- 29 Srovnej SKÁCEL, Jan. *Čtení o Strážnici*. Strážnice: Sdružený záv. klub Strážničan, 1965, s. 167; zde rovněž údaj o používání starších gajd zvaných „šutky“.
- 30 PAJER, Jiří. Nález pamětní listiny z roku 1849 v Petrově (okr. Hodonín). *Národopisné aktuality* 20, 1983, s. 224–226.
- 31 ÚLEHLA, Vladimír. c. d., s. 97, 219.
- 32 Srovnej BIMKOVÁ, Milada. c. d., s. 211.
- 33 BARTOŠ, František. *Národní písně moravské v nově nasbírané*. Brno: Nákladem Matice moravské, 1889, s. XLI.
- 34 PAJER, Jiří a kol. *Kněždub: minulost a současnost obce*. Kněždub: Obec Kněždub, 2011, s. 185.
- 35 ZEMAN, J. A. Die Hochzeitsfeyerlichkeiten der Podlužaken. In: *Taschenbuch für Mähren und Schlesien*. Brünn, 1808, S. 148; ZEMAN, J. A. Die Podlužaken. Ein kleiner Beytrag zur Ethnographie von Mähren. *Mährischer Wanderer* 2, 1811, nestr. Obě práce v plném znění viz JEŘÁBEK, Richard. *Počátky národopisu na Moravě: antologie prací z let 1786–1884*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1997, s. 61–64, 72–92.
- 36 VETTERL, Karel. Písne a tance Slováků z Ranšpurku před 150 lety. *Národopisné aktuality* 9, 1972, s. 270–283.
- 37 Srovnej LAUDOVÁ, Hannah. Lidový oděv, tanec a hudba na Moravě podle archivního materiálu z roku 1836. *Český lid* 45, 1958, s. 159–162.
- 38 Srovnej GREGOR, Vladimír. Celomoravská národopisná slavnost v Olomouci r. 1845. *Vlastivědný věstník moravský* 12, 1957, s. 19–24.
- 39 JELÍNKOVÁ, Zdenka. c. d., s. 95.
- 40 Srovnej KRUŽÍK, Jan. *U muziky na Podluží*. Břeclav: Okr. Kulturní středisko, 1977, s. 15; zde také údaj o používání „šutek“ v Kosticích.
- 41 Fotografie gajdoše viz *Moravské Slovensko* 2, s. 635, obr. 429.
- 42 Tamtéž; dále RUTTE, Ladislav. *Gajdy a gajdošská tradice na Valašsku a Slovácku*, s. 36.
- 43 Srovnej ČERNÍK, Josef. U gajdoše. *Niva* 9, 1921, s. 41–44.
- 44 Srovnej RUTTE, Ladislav. *Gajdy a gajdošská tradice na Valašsku a Slovácku*, s. 37.
- 45 Srovnej tamtéž, s. 38–40. Životní příběh Štěpána Příkazského zpracoval HUVAR, Michal. *Amerikán z Lužic*. Brumovice: Carpe diem, 2013. V roce 2002 s přispěním Dušana Holého vyšlo zvukové CD Štefín Příkazský (1902–1993). Amerikán z Lužic na Podluží.
- 46 Vyobrazení jeho gajd publikováno viz ČÍP, Pavel a KLAPKA, Rudolf F. c. d., s. 27.
- 47 Srovnej LAUDOVÁ, Hannah. c. d., s. 161.
- 48 Srovnej BIMKOVÁ, Milada. c. d., s. 211.
- 49 Tamtéž.
- 50 Nacionálie byly zjištěny podle matrik, zároveň byly opraveny některé nepřesnosti v publikované literatuře.

Prameny:

Křestní a úmrtní matriky obcí:

HLOHOVEC: Valtice (1784–1804, 1804–1822). Moravský zemský archiv Brno (dale MZA), fond E 67, inv. č. 3484, 3485.

HROZNOVÁ LHOTA: Hroznová Lhota (1831–1894). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5382.

HRUBÁ VRBKA: Hrubá Vrbka, augšpurská konfese (1782–1845). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 6105.

JAVORNÍK: Velká nad Veličkou (1709–1739), Javorník, helvetská konfese (1791–1832). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5895, 6119.

KNĚŽDUB: Kněždub (1755–1785, 1785–1866). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5419, 5420.

KORYTNÁ: Korytná (1794–1811, 1812–1854). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 11639, 11640.

KOSTICE: Tvrdonice (1790–1859). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 3438.
 KUŽELOV: Kuželov (1784–1865). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5478.
 LANŽHOT: Lanžhot (1845–1866, 1862–1876). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 2862, 2863.
 LOUKA: Lipov (1841–1876). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5556.
 LUŽICE: Mikulčice (1793–1852), Lužice (1853–1890). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5610, 5597.
 MALÁ VRBKA: Kuželov (1784–1869). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5486.
 MORAVSKÝ PÍSEK: Bzenec (1775–1818), Moravský Písek (1810–1864). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5149, 5669.
 NOVÁ LHOTA: Nová Lhota (1838–1862). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5708.
 PETROV: Strážnice, P. Marie (1785–1841, 1841–1849). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5800, 5801.
 POLICHNO: Újezdec u Luhačovic (1785–1853). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 12262.
 RATÍŠKOVICE: Dubňany (1754–1820, 1820–1858). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5281, 5282.
 ROHATEC: Rohatec (1785–1839, 1840–1866). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5756, 5757.
 SLOPNÉ: Újezd u Vizovic (1730–1785, 1785–1810). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 4795, 4796.
 STARÁ BŘECLAV: Břeclav (1784–1807, 1808–1839). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 2421, 2430.
 STRÁNÍ: Strání (1808–1846, 1847–1868). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 11997, 119098.
 SUDOMĚŘICE: Strážnice, P. Marie (1830–1849). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5808.
 SVATOBOŘICE: Místřín (1808–1829, 1830–1853). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5648, 5649.
 TVAROŽNÁ LHOTA: Kněždub (1785–1842). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5424.
 TVRDONICE: Moravská Nová Ves (1745–1785), Tvrdonice (1762–1836). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 3004, 3426.
 VELKÁ NAD VELIČKOU: Velká nad Veličkou (1785–1826, 1827–1870). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5898, 5899.
 VLČNOV: Vlčnov (1706–1759, 1760–1784), MZA Brno, fond E 67, inv. č. 13329, 13330.
 VNOROVY: Vnorovy (1833–1853). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5972.
 VYŠKOVEC: Starý Hrozenkov (1816–1856, 1857–1880). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 11950, 11962.
 ŽELETICE: Želetice (1823–1857). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 6065.

Literatura:

- BARTOŠ, František. *Národní písně moravské v nově nasbírané*. Brno: Nákladem Matice moravské, 1889, s. XLI.
- BERÁNKOVÁ, Helena a RYCHLÍK, Břetislav, eds. *Javorník 650*. Brno: Větrné mlýny, 2000. 146 s.
- B IMKOVÁ, Milada. Gajdoši a harfeníci v 19. století na Hodonínsku. *Jižní Morava* 7, 1971, s. 210–212.
- ČERNÍK, Josef. U gajdoše. *Niva* 9, 1921, s. 41–44.
- ČERNÍK, Josef. Umění hudební. In: Niederle, Lubor, ed. *Moravské Slovensko 2*. Praha: Nákladem Národopisného musea Československého, 1922, s. 635, obr. 429, s. 636, obr. 430, s. 639, obr. 431, barevná příl. Tab. LVIII.
- ČÍP, Pavel a KLAPKA, Rudolf F. *Dudy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: nástin historie, rozšíření, návod na výrobu a malá škola hry na tento tradiční nástroj*. Brno: Hudební nakladatelství Salve Regina, 2006. 223 s.
- GREGOR, Vladimír. Celomoravská národopisná slavnost v Olomouci r. 1845. *Vlastivědný věstník moravský* 12, 1957, s. 19–24.
- HOLUBY, Jozef Ludovit. Z mojich polstoročných botanických precházek. In: *Slovenská čítanka*. Praha: Moravsko-slezská beseda, 1910, s. 418–419.
- HUVAR, Michal. *Amerikán z Lužic*. Brumovice: Carpe diem, 2013. 205 s.
- JELÍNKOVÁ, Zdenka. Zprávy o lidovém tanci a hudbě na Moravě a ve Slezsku v Bartošově pozůstatosti. *Slovácko* 29, 1987, s. 89–106.
- JERÁBEK, Richard. Objížďkový obyčej „chytání Kuruců“ v Bojkovicích v 18. století. In: Jech, Jaromír a Skalníková, Olga, eds. *Lidová tradice: přátelé k 85. narozeninám akademika Jiřího Horáka*. Praha: Academia, 1971, s. 111–125.
- JERÁBEK, Richard. *Počátky národopisu na Moravě: antologie prací z let 1786–1884*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1997, s. 61–64, 72–92.

- KRUŽÍK, Jan. *U muziky na Podluží*. Břeclav: Okr. Kulturní středisko, 1977. 133 s.
- LAUDOVOVÁ, Hana. Lidový oděv, tanec a hudba na Moravě podle archivního materiálu z roku 1836. *Český lid* 45, 1958, s. 159–162.
- PAJER, Jiří. Nález pamětní listiny z roku 1849 v Petrově (okr. Hodonín). *Národopisné aktuality* 20, 1983, s. 224–226.
- PAJER, Jiří. *Joža Uprka: reprodukováné malířské dílo*. Strážnice: Etnos, 2010. [86] s.
- PAJER, Jiří a kol. *Kněždub: minulost a současnost obce*. Kněždub: Obec Kněždub, 2011. 319 s.
- PAJER, Jiří. *Čtení o Horňácku*. Strážnice: Etnos, 2013. 255 s.
- PRAGER, Ferdinand. *Na panství knížat z Kounic: Kulturní historické obrázky*. Praha: Šolc a Šimáček, 1919. 243 s.
- PROCHÁZKOVÁ, Jarmila. *Janáčkovy záznamy hudebního a tanečního folkloru. I. Komentáře*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd ČR, 2006. 452 s.
- RUTTE, Ladislav. Gajdy ve Strání pod Javorinou o masopustě. *Český lid* 27, 1927, s. 179–182.
- RUTTE, Ladislav. *Gajdy a gajdošská tradice na Valašsku a Slovácku*. Strážnice: Krajské středisko lidového umění, 1964. 51 s.
- SKÁCEL, Jan. *Čtení o Strážnici*. Strážnice: Sdružený záv. klub Strážničan, 1965. 177 s.
- STIVAR, František. Z paměti dědáčka hudce. *Malovaný kraj* 7, 1971, č. 1, s. 18.
- TOMEK, Ferdinand, ed. *Slovenské písně z Uherskobrodská*. Olomouc 1927. 105 s.
- ÚLEHLA, Vladimír. *Živá píseň*. Praha: Fr. Borový, 1949. 833 s.
- VÁCLAVÍK, Antonín. *Luhačovské Zálesí: příspěvky k národopisné hranici Valaška, Slovenska a Hané*. Luhačovice: Musejní společnost, 1930. 671 s.
- VERBÍK, Antonín, ed. *Krevní kniha městečka Bojkovic*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1971. 179 s.
- VETTERL, Karel. Písně a tance Slováků z Ranšpurku před 150 lety. *Národopisné aktuality* 9, 1972, s. 270–283.
- VETTERL, Karel a HRABALOVÁ, Olga, eds. *Guberniální sbírka písní a instrumentální hudby z Moravy a Slezska z roku 1819*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1994. 488 s.
- ZEMEK, Metoděj, ZŘÍDKAVESELÝ, František, KUKULKA, Josef a PAVELČÍK, Jan. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*. Brno: Blok, 1966. 255 s.

PhDr. Jiří PAJER, CSc. (n. 1948), etnolog a archeolog, zabývá se výzkumem novokřtěnecké (habánské) keramiky a historickými podobami lidové kultury na jihovýchodní Moravě.

Bagpipe Music in Moravian Slovakia

Abstract

Bagpipe music occupied an important place in the history of folk music tradition in Moravian Slovakia. It can be stated that it represented a general development stage which has been spread not only across the territory of Middle Europe but also in broader geographical context since Medieval Ages. The phenomenon has been thoroughly documented only in its last phase, i.e. in the second half of 19th century during which bagpipe bands were gradually disappearing.

Historical reports about bagpipers' activities in Moravian Slovakia can be traced back to the first half of 17th century. The oldest data about using bagpipes and about bagpipers come from the Blood Book of Bojkovice from the years 1630 and 1636. Another data come from 18th century. There is a description of customs and clothing from the years 1760–1780 in which a remarkable feast custom of “catching the Kuruc” is mentioned during which feast there was a dancing party organized for peasants in a local pub accompanied by a bagpipe band from Komňa. One of the remarkable iconographic objects is a wedding bottle from 1708 which provides the evidence of usage of pipes with a bag.

There are numerous archive reports as well as terrain findings from the following period of 19th century about the activities of bagpipers in respective regions of Moravian Slovakia which were recorded by the older generation of ethnographers and local history researchers. We know the bagpipers' names and places they played in. The last stage describes solely the bagpipes driven by bags and divided into two groups – little and rough bagpipes – according to the intensity of their sound. The older development phase is represented by little bagpipes driven by mouth which were generally called šutky. They are sometimes mentioned in archive sources and the awareness of their usage is also recorded in the memories of eyewitnesses. The šutky were documented in Moravian Slovakia in the region of Kopanice, and in Březová, Strážnice and Kostice too.

This study managed to gather the data about Moravian Slovak bagpipers together with basic biographical data of many of them. Altogether the information about the activities of 40 traditional bagpipers and their direct younger followers was gathered.

Key words: folk music, Moravia, Moravian Slovakia, bagpipes, bagpipe music

Dudelsackmusik in der Mährischen Slowakei

Zusammenfassung

In der Geschichte der Volksmusik in der Mährischen Slowakei nahm die Dudelsackmusik einen wichtigen Platz ein. Sie stellte eine allgemeine Entwicklungsstufe dar, die bereits seit dem Mittelalter nicht nur in Mitteleuropa verbreitet war, sondern auch in weiter greifenden geografischen Zusammenhängen. Eingehend belegt ist dieses Phänomen erst in seiner letzten Phase, also in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts, als die Dudelsackmusik allmählich außer Gebrauch kam.

Die historischen Berichte über das Wirken von Dudelsackspielern in der Mährischen Slowakei reichen bis in die erste Hälfte des 17. Jahrhunderts. Das Blutbuch der Minderstadt Bojkovice enthält die ältesten Angaben zur Verwendung von Sackpfeifen und über Dudelsackspieler von 1630 und 1636. Weitere Erwähnungen stammen aus dem 18. Jahrhundert. Aus den Jahren 1760–1780 hat sich eine Beschreibung der Bräuche und Bekleidungsweisen in Bojkovice erhalten, die auch eine Erwähnung über den bemerkenswerten Kirmesbrauch des „Kuruzenfangens“ enthält, bei dem für die Untertanen ein Tanzvergnügen in der herrschaftlichen Gastwirtschaft unter Begleitung von Dudelsackspielern aus Komňa veranstaltet wurde. Unter den Bildbelegen ist eine Hochzeitsflasche mit der Jahreszahl 1708 erwähnenswert, die die Verwendung von Sackpfeifen mit Blasebalg belegt.

Aus der sich anschließenden Periode des 19. Jahrhunderts stehen zahlreichere Archivberichte und Feldermittlungen über die Tätigkeit von Dudelsackpfeifern in den einzelnen Regionen der Mährischen Slowakei zur Verfügung, die von der älteren Generation ethnografischer und heimatkundlicher Mitarbeiter aufgezeichnet wurden. Es sind auch Namen von Dudelsackpfeifern und ihre Wirkungsstätten bekannt. In dieser letzten Phase werden ausschließlich mit Luftbalg geblasene Dudelsäcke erfasst, die je nach der Größe der Pfeife in „kleine“ und „große“ Dudelsäcke unterschieden werden. Die ältere Entwicklungsphase bildeten kleine, mit dem Mund geblasene Dudelsäcke, die man allgemein „šutky“ nannte. Vereinzelt Erwähnungen über ihr Vorkommen finden wir in den Archivquellen, das Wissen von ihrer Verwendung ist auch aus den Erinnerungen von Zeitzeugen belegt. Diese „šutky“ werden in der Mährischen Slowakei aus dem Gebiet Mährische Kopanice erfasst, ferner aus den Ortschaften Březová, Strážnice und Kostice.

In diesem Beitrag gelang es, Angaben über das Wirken mährisch-slowakischer Dudelsackpfeifer zu sammeln und zu den meisten von ihnen auch die grundlegenden Lebenslaufdaten zuzuordnen. Insgesamt wurden Informationen über 40 traditionelle Interpreten und in direktem Anschluss über ihre jüngeren Nachfolger konzentriert.

Stichwörter: Volksmusik, Mähren, Mährische Slowakei, Dudelsack, Dudelsackmusik